

За прикладом Словенії у квітні – травні 1990 р. у Хорватії були проведені вибори, де більшість голосів отримало ХДС (Хорватська демократична співдружність) та на посаду Голови Президії було затверджено Франьо Туджмана. У поправці до Конституції (червень, 1991 р.) хорватська держава була проголошена суверенною країною хорватів та інших народів. В той же час статус сербів як державотворчого народу був ліквідований і в Конституції вони навіть не згадувалися. На думку В. Фрейдзона «визнання сербів конститутивним народом <...> відкривало можливість такого територіального розколу, який робив саме існування цієї держави як цілого неможливим». На фоні конфлікту сербів та хорватів Ф. Туджману вдалося об'єднати останніх та швидше наблизитися до незалежності. З іншого боку цей міжетнічний конфлікт привів до того, що почалися озброєні сутички між сербами та хорватами через спірні території.

На кордоні Хорватії та Сербської Країни у квітні – травні 1991 р. місцеві перестрілки переросли у повномасштабну війну із вигнанням корінного населення. Враховуючі таку ситуацію керівництво Хорватії оперативно укомплектувало армію, яка і вступала в бій з ЮНА [2, 275].

Хорватія проголосила свою незалежність в той же день, що і Словенія – 25 червня 1991 року. Бойові дії продовжувались, навіть становилися інтенсивнішими. Із проголошенням суверенітету держава надала широкі права сербам, але це не вплинуло примирення сторін. Влітку 1991 р. бої поширилися на всі області Хорватії, що мали спільний кордон із Боснією, Чорногорією, Воєводиною. Завершення цього етапу війни стало можливим завдяки економічним санкціям ООН проти Сербії та Чорногорії, розміщення «блакитних касок» ООН у Хорватії задля підтримки миру [2, 277].

Отже, розпад СФРЮ був передбачуваним та очікуваним. Вагому роль у цьому процесі зіграли дві держави – Словенія та Хорватія, які першими виступили за сецесію від СФРЮ. Керівництво Республіки Словенія, як однієї з провідних країн федерації, змогло консолідувати народ та привернути увагу західних країн до її проблем. Це допомогло пройти цей шлях максимально вдало. У той же час на шляху до незалежності Республіка Хорватія мала більші перешкоди. Причиною цьому були міжетнічні конфлікти, які згодом переросли у війну. Отримання суверенітету стало реальним завдяки допомогі міжнародних організацій.

Список використаної літератури

1. Образование независимой республики Словения (1980–2006 гг.) / Н. С. Пилько // История Словении / Л. А. Кирилина, Н. С. Пилько, И. В. Чуркина. – СПб., 2011. – С. 407–441.
2. Фрейдзон В. И. История Хорватии. Краткий очерк с древнейших времен до образования республики (1991 г.) / В. И. Фрейдзон. – СПб.: Алетейя, 2001. – 318 с.
3. Мартынова М. Ю. Балканский кризис: народы и политика / М. Ю. Мартынова. – М., 1998. – 466 с.
4. Словения. Путь к самостоятельности. Документы. – М.: Индрик, 2001. – 552 с.
5. Демещук А. Шлях Республіки Хорваті до міжнародного визнання / А. Демещук // Етнічна історія народів Європи. – 2017. – Вип. 52. – С. 89–95.
6. Палій Г. Крах Югославії: від єдиної держави до національної фрагментації Західних Балкан / Г. Палій // Магістеріум. Політичні студії. – 2002. – С. 111–118.
7. Чміль І. І. Коаліція «Демос» як чинник трансформації політичної системи Словенії / І. І. Чміль // Наукові праці. Серія Політологія. – Миколаїв. – 2015. Т. 260. – Вип. 248. – С. 74–78.

Гриценко О. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ДРУГА АНГЛО–БУРСЬКА ВІЙНА 1899–1902 РР.

На кінець XIX ст. на території сучасної Південно-Африканської Республіки існували Капська колонія, колонія Наталь та ще дві незалежні бурські держави: Трансвааль і Оранжева вільна держава.

Виявлення на території Оранжевої республіки алмазних родовищ, а в Трансваалі – золотоносних родовищ сприяло притоку в ці держави іноземців, головним чином британських

підданих. Іноземці, яких бури прозвали ойтлендерами (чужакими), все наполегливіше заявляли про бажання отримати цивільні права. Крім того, вони просили скасувати податок на видобуток золота, зниження митного податку, встановити рівність англійської мови з голландською та зняття заборони тим, хто не є прибічником кальвінізму, обіймати державні посади [1, 47].

Правлячі кола, як у метрополії, так і в південноафриканських колоніях, прагнули скористатися фактором ойтлендерів для того, щоб прибрати до рук Трансвааль та Оранжеву Республіку. У пресі нагніталася істерія з приводу безправного становища ойтлендерів. Тим самим британська громадська думка готувалася до майбутньої війни.

Однак перша спроба вирішити питання силовим шляхом зазнала фіаско. У 1895 р. бойовий загін приватної гірничорудної компанії перетнув кордон Трансваалю з боку Родезії і спробував захопити Йоганнесбург. Але два дні по тому загін був оточений і взятий у полон бурами. Стало зрозуміло, що без втручання британської армії експансія не має шансів на успіх.

Одночасно тривав дипломатичний тиск. Після довгих перемовин президент Трансваалю Поль Крюгер фактично погодився на всі вимоги щодо громадянства та прав ойтлендерів і навіть у чомусь перевершив їх. Це поставило Британію в незручне становище, оскільки привід починати війну де-факто зник. Тоді Британія просто відкинула ці пропозиції, як і пропозицію вдатися до третейського суду, сказавши що «вони запізнилися». У свою чергу, Поль Крюгер висунув Великобританії ультиматум, вимагаючи вивести британські війська з Наталю та Капській колонії.

Логіка цього здавалося, невиправданого кроку, лежала радше не в політичній площині, а в етичній: військова та технічна перевага величезної Британської імперії і крихітної Бурської держави однозначно свідчила про те, що бури втратять свободу. Питання було лише в тому, здадуться вони без бою, або ж чинитимуть опір. Бури зробили вибір на користь боротьби [2, 19].

Окрім загону артилерії Бурські республіки не мали регулярної армії взагалі. Основна частина армії у військовий час набиралася з числа добровольців, за міліційним принципом. Основним бойовим підрозділом був «командо» – рівний за чисельністю британському батальйону. озброєння бурських армій було досить сучасним. Основною зброєю у бурських піхотинців була п'ятизарядна гвинтівка Маузера зразка 1895 р.

Британська армія в південноафриканських колоніях налічувала до моменту початку війни від 24 до 28 тис. бійців. З технічної точки зору вона відставала від бурської: гвинтівки Лі-Метфорда були гірше Маузерів, а артилерії взагалі не було. В тактичному відношенні британські частини не були пристосовані до специфічних умов театру військових дій. Бури найчастіше ж були фермерами, природженими мисливцями та добре знали свою місцевість [3, 153].

Першими почали військові дії бури. Вони завдали превентивного удару, розраховуючи розгромити британські частини в Південній Африці до перекидання основних сил Британської імперії на театр військових дій. Війська бурів перейшли кордон 12 жовтня 1899 р. Загін в 5 тис. чол. під командуванням генерала Кронье взяв в облогу місто Мафекінг, де знаходився британський гарнізон у 700 чол. У листопаді Кронье з більшою частиною сил рушив на південь, до містечка Кімберлі, та взяв його в облогу 15 жовтня, у той час в Кімберлі перебував колишній прем'єр Капської колонії та ідеолог британської колонізації Африки – Сесіль Родс. Наступ бурів змусив британську владу вжити термінових заходів для деблокування обложених гарнізонів [4, 87].

У листопаді британці силами 1 піхотної дивізії знімають облогу міста, відбулися бої біля станції Бельмонт, а 25 листопада біля Енслінських висот. Британці відбили території, але ціною великих втрат. На Натальському фронті бури в жовтні 1899 р. взяли Чарльстаун, Ньюкасл, Гленко і взяли в облогу Ледісміт, де був блокований британський загін генерала Уайта. Спроба генерала Буллера деблокувати Ледісміт призвела до поразки у битві. Британське командування почало масове перекидання військ до Південної Африки. Для компенсації нестачі гармат, з декількох кораблів були зняті морські гармати і встановлені

потім на імпровізовані лафети. Незабаром британські війська перейшли у широкий наступ по всій території, бурські загони почали відступати та переходити до партизанської тактики. Бурські повстанці продовжували боротьбу до 31 травня 1902 р.

Отже, Друга англо-бурська війна завершилась підписанням мирного договору, за яким бури визнали анексію Трансваалю та Оранжевої республіки, бури визнали владу Британії, але британці натомість оголосили всім учасникам війни амністію, було обіцяне в майбутньому самоврядування на цих територіях, дозволялася голландська мова в школах та судах.

Список використаних джерел та літератури :

1. Девет Х. Война буров с Англией / Х. Девет. – М., 2010. – 213 с.
2. Конан-Дойль А. Англо-Бурская война / А. Конан-Дойль. – М., 2004. – 148 с.
3. Дроговоз И. Англо-бурская война 1899–1902 гг. / И. Дроговоз. – Мн., 2004. – 261 с.
4. Giliomee H. The Afrikaners: Biography of People. Charlottesville, 2004. P. 238

Науковий керівник: к. і. н., доцентка Іржавська А. П.

Дем'яненко Д. М.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

РОСІЙСЬКА ІМПЕРІЯ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

Метою статті є дослідження є дослідження соціально-економічного становища Російської імперії в післявоєнний період в першій половині ХІХ століття.

У першій половині ХІХ ст. Російська імперія залишалася країною аграрною. Її сільське господарство ґрунтувалося на кріпосницьких принципах. Кріпацтво надавало вирішальний вплив на економіку в цілому.

Економічне значення кріпосного права до початку ХІХ ст. змінилося. У ХVІІ – ХVІІІ ст. воно певною мірою забезпечувало стійкість соціальних відносин, дозволяло державі вирішувати нагальні господарські завдання, впливати на всі верстви населення. Однак уже в кінці ХVІІІ в. можливості кріпацтва були вичерпані та проявили його гальмівний вплив.

В цілому сільське господарство Росії зберегло досягнутий рівень. З 1831 по 1860 р. щорічний вивіз хліба за кордон зріс майже в 4 рази, а його щорічний збут всередині країни в 9 разів перевищував обсяги вивезення.

Однак нові процеси, поступово проникали в село, погано уживалися з традиційною кріпосницькою системою. Повільно, але постійно росла товарність поміщицького і селянського господарств. Це означає, що все більше продуктів вони виробляли на продаж. Це підштовхувало поміщика до сільськогосподарського підприємництва, неможливого без застосування передової агротехніки. Але впровадження нових знарядь праці ускладнювало панування кріпацтва: підневільний робітник не був зацікавлений в нових знаннях, освоєнні нової техніки, нових прийомів роботи [1, 100].

Важливі зміни відбувалися і в селянському господарстві. Саме в першій половині ХІХ ст. почався процес майнового розширення селян, що розділив їх пізніше на багатих куркулів, середняків і бідняків. З'явилося чимало промислових сіл, для жителів яких сільськогосподарські заняття стали другорядними. Є відомості про виникнення серйозних селянських капіталів. Багатьом селянам вдавалося організувати на селі виробництво найпростіших промислових товарів, розподіляючи роботу між селянами. Активно діяли скупники вироблених в селах товарів. Все це було новим, незвичним.

Величезні простори оброблених земель належали поміщикам і державі. Оскільки ні купці, ні розбагатіли селяни, ні різночинці не могли придбати землю у власність, значні площі були вилучені з ринкового обігу і експлуатувалися дідівськими способами. З іншого боку, що пустують, взяті в оренду купцями або заможними селянами, розроблялися хижачки: тимчасові господарі не були зацікавлені в збереженні їх родючості. Та й громадська система господарювання поступово ставала не вигідною ні багатому, ні середнього селянина. Вона